

Organizacija CAN Europe sprovela je istraživanje o stavovima i očekivanjima građana Lazarevca o pravednoj energetskej tranziciji. Evo šta su imali da kažu ljudi iz opštine koja je centar srpske rudarske industrije.

Šta će se desiti sa rudarima kada Srbija jednog dana napusti ugalj i okonča energetskej tranziciju ka čistoj energiji? Gde će raditi, od čega će prehranjivati svoje porodice, šta će biti sa opštinama koje svoj razvoj baziraju na eksploataciji ovog energenta? Sve ovo su legitimna pitanja na koja je neophodno odgovoriti kako bi prelazak na obnovljive izvore energije bio uspešno i pre svega pravedno sproveden.

Proizvodnja i potrošnja energije iz fosilnih goriva odgovorne su za oko dve trećine svetske emisije gasova sa efektom staklene bašte koji su glavni uzročnici klimatskih promena. Kako bi se zaustavio negativan trend porasta srednje globalne temperature, svet teži dostizanju karbonske neutralnosti do sredine ovog veka. Zbog toga će i naša zemlja u narednim decenijama morati da zatvori svoje termoelektrane. Ovo će za mnoge značiti gubitak prihoda.

S tim u vezi je i nastao mehanizam pravedne tranzicije - on služi kao neki vid garancije da će se proces prelaska sa prljave na održivu privredu odvijati tako da nikoga neće ostaviti bez sredstava za život. Koncept je posebnu pažnju dobio u poslednjih deset godina otkako su vlade prihvatile da teme globalnog zagrevanja i zagađenja nisu nešto što mogu da ostavljaju po strani, već su potrebna hitna i odlučna rešenja.

Izrazito osetljiva kategorija stanovništva pri energetskej tranziciji jesu ljudi koji rade u rudnicima uglja zato što ih ima mnogo i obavljaju veoma specifičan posao, za koji nužno ne postoji ekvivalentna alternativa u zelenoj ekonomiji.

Uprkos tome što pravedna tranzicija i dalje biva zanemarena u našim političkim okvirima, jedna od fokalnih tačaka ovog procesa trebalo bi da bude Lazarevac. Tamo se nalazi središte Rudarskog basena Kolubara, koji proizvodi 75% lignita za potrebe Elektroprivrede Srbije (EPS). A u Kolubari je zaposleno oko 40% radno sposobnih stanovnika ove beogradske opštine.

Energetska tranzicija je u Lazarevcu „tabu” tema

Eksploatacija uglja ne prolazi bez ogromne štete za životnu sredinu i zdravlje stanovništva. Vazduh koji udišu Lazarevčani gotovo nikada nije bezopasan; krajem prošle godine mediji su izveštavali i o tridesetoro dece koja su se otrovala dok su trčala kros. Na udaru su i kvalitet vode i zemljišta u čitavom regionu.

Dobar uvid u to koliko su lokalci svesni opasnosti termoelektrana i kako vide budućnost bez ugljenokopa pruža nam publikacija organizacije Climate Action Network (CAN) Europe koja

je ispitivala stavove građana po ovom pitanju.

Edukacija lokalnog stanovništva i civilnog društva predstavlja jedan od važnih početnih koraka ka pravednoj tranziciji. Svi akteri, uključujući i vlasti i industriju, trebalo bi da razgovaraju o ovom procesu, prepoznaju njegove benefite i razmotre svoje moguće alternative u sutrašnjici bez uglja.

Prema odgovorima koje je dobila organizacija CAN Europe stanovnici Lazarevca to ne čine - oni buduća vrlo izvesna dešavanja o zatvaranju Rudarskog basena Kolubara označavaju kao „tabu”. Većina veruje da nema šanse da on ikada bude zakatančen, kao i da bi Lazarevac bez rudnika postao „grad duhova”.

Većina Lazarevčana veruje da nema šanse da Rudarski basen Kolubara ikada bude zatvoren, kao i da bi ova opština bez rudnika postala „grad duhova”

Na pokretanje teme pravedne tranzicije mnogi Lazarevčani bi se iščuđavali, a na neka pitanja istraživača reagovali su podsmehom, navodi se u publikaciji. Na mnoga pitanja građani su odgovarali spustivši ton ili kroz šapat, dok su u određenim situacijama sagovornici čak upozoravali istraživača da i sam stiša glas. Pojedini pokušaji istraživača da razgovaraju sa Lazarevčanima bi se završavali zalupljenim vratima stana ili kuće na sam pomen energetske tranzicije. Mnogi koji su odbijali da razgovaraju bi se pravdali da oni ili njihova deca rade u Rudarskom basenu Kolubara, pa im nije zgodno da govore o toj temi. Lokalna zajednica i civilno društvo iz Lazarevca, ali i sama država, trebalo bi da osveste koliko je njihova međusobna saradnja bitna za nastanak ključnih alata za pravednu tranziciju, a to su: strategija, inovacije, čista tehnologija, investicije, ali pre svega mere socijalne zaštite i prekvalifikacije.

Međutim, čini se da je trenutno, u očima stanovnika ove opštine, vizija budućnosti bez uglja krajnje distopička uprkos tome što njihova sadašnjica u dimu, prašini i rđi zapravo više nalikuje takvim prizorima.

Dobre plate su Lazarevčanima trenutno bitnije od životne sredine i njihovog zdravlja

Prema nalazima CAN-a, deluje da ekonomski faktor kod Lazarevčana odnosi prevagu nad ekološko-zdravstvenim pošto njihova opština važi za jednu od najbogatijih u našoj zemlji, i to pretežno zahvaljujući rudarstvu.

Zvanični podaci pokazuju da je u Rudarskom basenu Kolubara, najvećem ogranku EPS-a, zaposleno skoro 12 hiljada ljudi. Ekonomski gledano, lignit je najvažniji prirodni resurs opštine. Ovo su u ispitivanju CAN-a isticali i sami Lazarevčani - kao neke od najvećih prednosti Lazarevca oni su označili ekonomski standard, visoke zarade i mogućnost

zapošljavanja, kao i blizinu Beograda. Zanimljivo je pomenuti da je život u glavnom gradu mnogima alternativa u slučaju da se rudnik ipak zatvori i da su pojedinci već kupili stanove. Zbog malopre pobrojanog, na listi prioriteta ljudi na pozicijama i većine građana smanjenje različitih vrsta zagađenja koje dolaze od termoelektrana i rudnika zauzimaju marginalizovano mesto. A prema rečima stručnjaka s kojima smo razgovarali deo obrazloženja za tu pojavu leži i dubokoj ukorenjenosti tradicije - njima su dede i očevi radili u rudniku, pa čak možda i babe i majke u administraciji.

Skoro 80% CAN-ovih ispitanika nije upućeno u koncept pravedne tranzicije. Upućena javnost uglavnom pripada urbanoj, bolje obrazovanoj mlađoj i srednjoj generaciji. Na aktiviste i članove nevladinih organizacija koji se bore da crni dim prestane da kulja iz termoelektrana, sa druge strane, gleda se kao na crne ovce. Kako saznaje CAN, oni smatraju da bivaju isključeni iz odlučivanja na lokalnu što ih dodatno frustrira pa je i ono malo preostalih entuzijasta na ivici da dignu ruke od akcije.

Ima li Lazarevac budućnost bez ugljenokopa?

Jasno je da ogroman broj Lazarevčana ne može ni da pojmi kako bi izgledala opština bez ugljenokopa zato što ih niko ne upućuje na to - dok se napori aktivista ignorišu - pa podizanje svesti i iniciranje društvenog dijaloga država treba da preuzme u svoje ruke. Skoro 80% CAN-ovih ispitanika nije upućeno u koncept pravedne tranzicije. Upućena javnost uglavnom pripada urbanoj, bolje obrazovanoj mlađoj i srednjoj generaciji - oni se informišu putem savremenih kanala komunikacije poput društvenih mreža i internet portala, stoji u izveštaju.

Poučeni primerima iz sveta, eksperti veruju da edukacija o pravednoj tranziciji i kod nas treba da dođe odozgo.

Ali Srbija najpre treba da postavi određene nadciljeve - od toga kojim obnovljivim izvorima će zameniti fosilna goriva preko poboljšanja energetske efikasnosti objekata do načina na koji će kopovi opet biti iskorišćeni; neke od mogućih opcija za ponovnu upotrebu rudnika jesu izgradnja solarnih elektrana po uzoru na Severnu Makedoniju ili razvoj naučno-tehnološkog parka kao što je urađeno u Belgiji.

Vlasti ne prepoznaju razvojni potencijal pravedne tranzicije

Zelena tranzicija otvara regionalni razvojni potencijal, pa samim tim i nova radna mesta, ne samo na polju obnovljivih izvora, već i održive mobilnosti, energetske efikasnosti, regenerativne poljoprivrede, eko-dizajna... Ipak, srž uspeha na tom putu leži u planiranju i transparentnosti. Donosioci odluka u Srbiji naizgled nisu svesni razvojnog potencijala, pa samim tim ovu bitnu poruku ne prenose na građane.

Međutim, ako je za verovati najavama nadležnih organa, očekuje se pomak.

Ministarstvo trenutno radi na Akcionom planu za pravednu tranziciju, koji finansira Evropska banka. Najavljeno je formiranje radne grupe, a navodno će biti uključene sve ciljne i sve zainteresovane grupe. Prema navodima iz Ministarstva, iznetim na jednoj konferenciji u organizaciji Regulatornog instituta za obnovljivu energiju (RERI) i Beogradske otvorene škole (BOŠ), oni su svakodnevno u kontaktu sa rudarima i radničkim sindikatima. Među stručnjacima istovremeno postoji i sumnjičavost i nada prema ovim tvrdnjama – sumnjičavost zato što je participacija kod nas i dalje slaba, a nada zato što je razvoj kulture učešća i razumevanja nešto što je zaista pohvalno.

Pozitivni aspekti pravedne tranzicije osetili bi se u širem društvenom kontekstu pre svega kroz smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte i poboljšanje kvaliteta vazduha. Put energetske tranzicije prati ceo svet, stoga je on neminovan i za Srbiju bez obzira na to da li se o tome govori i da li smo pripremljeni – činjenica je da bi blagovremeni razgovor i pravedna tranzicija imali pozitivnije dejstvo po Lazarevčane u odnosu na nesistematično, stihijsko upravljanje transformacijom energetike koja bi potrebe radne snage ostavila po strani.

Ono što je bitno naglasiti na samom kraju je da korist od pravedne tranzicije imaju svi.

Radnici dobijaju ranu penziju, određeni kapital za započinjanje sopstvenog biznisa ili mogućnost da budu obučeni za nove pozicije koje su manje štetne po njihovo zdravstveno stanje i takođe potencijalno bolje plaćene; **vlasti** jednim potezom doprinose rešavanju čak tri aktuelna izazova, a to su klimatske promene, nejednakost i nedovoljna socijalna inkluzija; dok se **industriji** osigurava ono čemu ona i stremlji, pouzdan izvor profita, s obzirom na to da obnovljivi izvori energije postaju sve isplativiji u poređenju sa fosilnim gorivima.

Pozitivni aspekti pravedne energetske tranzicije osetili bi se i u mnogo širem društvenom kontekstu kroz smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte, poboljšanje kvaliteta vazduha, povećanje energetske bezbednosti, unapređenje radnih prava i preraspodelu bogatstva, Klima 101 piše.